

ZEMSKÉ DIVADLO V MORAVSKÉ OSTRAVĚ

PO PRVÉ V ČESKOSLOVENSKU

MAXIM GORKIJ:

STAŘÍK

Hra o čtyřech jednáních. — Překlad a režie Otto Haas.

Scéna: Abram Frejdin j. h. — Kostymy podle návrhů

Abrama Frejdina připravili manželé M. a J. Stejskalovi.

Mastakov	Jiří Myron
Pavel	Milan Jedlička
Taťjana	Jana Ebertová
Zacharovna	Karla Genttnerová
Štěpányč	Bronislav Křanovský
Sofja Markovna	Běla Jurdová
Charitonov	Antonín Brož
Jakov	Jiří Valchař
Zedník	Jiří Duras
Stařík	Jaroslav Šára
Dívěnka	Marta Valentová
	Jana Kalášková
Dělníci, zedníci, lid	

PREMIÉRA VE STŘEDU 17. DUBNA 1946

Maxima Gorkého sociální drama »Stařík«

Psychologické drama »Stařík« patří mezi rané práce M. Gorkého. V tomto dramatu autor ještě zdaleka nedosahuje ideové výraznosti svých pozdějších her, přesto však i zde již naplňuje své drama nejen silně vyhoceným dramatickým konfliktem, ale i bohatou myšlenkovou náplní.

I v tomto díle se jeví jako výrazný, silný dramatik, který s velkou virtuositou dovede obejít a přetvořit zákony tehdejšího dramatu nejen obsahově, ale i formou. Opouští již navždy rozbrědlý poetismus, a přesto, že nedovede a nemůže opustit náznak Čechovovského pesimismu, ponořuje se stále hlouběji a hlouběji do hrubého realismu svých ostře tesaných figur, jejichž podstatu dovede odhalit často jediným slovem nebo větou.

Thematicky hra »Stařík«, jako všechny rané práce M. Gorkého, čerpá ze života obyčejných lidí, i když někteří z nich vlivem prostředí se stávají zdánlivě lepšími a společensky nadřazenými. Gorkij má pro všechny stejné měřítko. Slovy staříka: »ech vy, služebníci boží, i dívat se na vás je mi líto«, jasně charakterisuje svůj poměr k nim a v konečném monologu Staříkově: »Nasadil vás tady Bůh na zemi, zlotřilých, nasadil červů. Smete vás svou rukou pohněvanou mezi smetí... smetí červivé« zcela zřetelně a nekompromisně předurčuje jejich osud.

Hra »Stařík« je zdánlivě bez kladných typů, neboť každý z těch »služebníků božích« je autorem kreslen nezakresleně, tak, jak skutečně vypadá, i když si uvědomujeme, že mnozí z nich jsou pouze produktem sociální nespravedlnosti a bezpráví, které autor ostře cítí.

Gorkij zdánlivě nestaví překladu mezi bohatcem a chudákem, neurčuje dost jasně jejich rozdíly. Ptá se: »Kdo je silnější? Ty — boháč, nebo já — tulák bez domova?«, avšak zcela určitě si uvědomuje, že tyto rozdíly tady jsou. Říká ústy bohaté Sofji Markovny: »Jsme všichni nešťastní«, ale toto ihned popírá slovy Dívenky: »Ne, všichni ne. Jakkak to — všichni? a o několik řádků dále říká: »Lidé žijí v nouzi a ve tmě hříšné... a pořád jako by hůře a hůře žijí lidé...«, nebo »Je třeba stavět chudobince, ne školy. Národ se potuluje po světě — nemá kam by se vrtnul.«

V těchto a v mnoha jiných replikách vykresluje ubohý a nesmyslný život Ruska na rozhraní XIX. a XX. století. Často v náznaku a často v celé scéně dovede v nás vzbudit otřesný dojem úplné tmy a beznaděje.

Vlastně každý z těch hrdinů nese v sobě svůj hřích a svou charakterovou deformaci: Mastakov byl kdysi nevinně odsouzen na nucené práce a odtamtud utekl »do dobrého života«, snaží se zapomenouti na svůj hřích v práci; Charitonov je chamtivý, lakomý kupec, který nečiní »v hospodářských věcech rozdílů mezi příbuznými a přáteli«, a který pije, protože život nemá cenu; Sofja Markovna, zklamaná láskou, měla »román za románem« a snaží se v práci přerušit svou bolest; Pavel je lakomý, hrubý, »nikoho nemiluje« a má radost, když nevlastnímu otci hrozí neštěstí; Tatjana napolo spí v prostředí, kde je jí těsně, aniž si uvědomuje, proč žít; Zacharovna je stařena, která kromě svého života nic nezná a která je schopna i zabít, protože si neuvědomuje, co je to hřích; Dívenka byla odsouzena pro podezření z vraždy, když se jí chlapec udusil v maštalí na mrazu, odpýkala si svůj hřích a připnula se ke Staříkovi, pro něhož je »psem«, kterého podle potřeby buď laskají, nebo bijí; a Stařík, sám mravně zvrhlý, prožil celý život »v trestu« a přichází jako boží nástroj a mstitel, aby »smetl život všech těchto božích služebníků do prachu«.

Takoví jsou lidé! A prostředí, ve kterém žijí, je temné, dusné a těsné. Žijí v době, kdy všichni olupují Rusko, kdy loupí »i kupec, i úředník a všichni«, žijí v době, kdy »za peníze se může dosáhnout všechno«, kdy podle slov Mastakova »všichni měří život podle svého hoře a všichni jsou k cizímu hluší«, a přece autor říká, že každý z nich má v duši něco dobrého, ale: »hledej! nenajdeš!« »Vinníci jsou vysoko... a stejně je nedohoníš« — říká Stařík.

To je prostředí, v němž hrdinové vyrůstají, žijí a v němž nakonec najdou svůj trest: Mastakov se zastřelí, Stařík zbaběle utíká a Dívenka opouští Staříka, který ji oklamal sliby, a jde si hledat své štěstí a svůj osud sama — ona jediná unikne z temného žaláře zločinu a trestu, ona jediná je schopna dalšího života, který v ní jediné nezanechal ostré stopy. — Ostatní zůstávají žít ve tmě, ve strachu a v bezpráví, pokorně čekají, kdy je stihne trestající ruka. Stařík zbaběle prchá bez cíle do nového neštěstí, protože pro něho taky není »smíru a nebude«.

To je mravní a ideový problém dramatu »Stařík« a tady je jeho rozuzlení, i když napovězené, přece však určité a správné.

Bylo by mylné chápat toto drama jako záležitost čistě psychologickou, neboť, a především, je to drama velkého bezpráví, drama sociální.